

‘Dat krijg je als vrijwilliger niet voor elkaar’ Leida Schuringa over opbouwwerk

Door Liesbeth Simpelaar, juni 2019, in opdracht van de Marie Kamphuis Stichting

Leida Schuringa werkte vanaf 1973 in het opbouwwerk. Ze werd docente aan De Horst, gaf supervisie, leidde en begeleidde vele projecten en zette een centrum voor vluchtelingenvrouwen op. Daarnaast schreef ze over haar werk, o.a. *Omgaan met diversiteit*, *Projectmatig werken voor de non-profitsector* en *Community Work and Roma Inclusion*. Momenteel is ze coach, schrijft ze voor *Pioniers Magazine* en geeft ze opbouwwerk-trainingen in Tsjechië¹.

In dit interview vertelt ze over haar eerste project, waarin ze op een originele wijze medezeggenschap organiseerde, over wat het huidige opbouwwerk volgens haar nodig heeft en over de rol van het *social work*-principe van zelfbeschikking in het opbouwwerk.

Hoe ben je in het opbouwwerk verzeild geraakt?

‘Ik ben van oorsprong socioloog. Bij mijn werk aan het Nederlands Instituut voor Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting merkte ik dat er allemaal ambtenaren aan tafel zaten en vroeg ik me af: ‘Waar zijn de bewoners?’ Toen heb ik in 1972 de verkorte opleiding opbouwwerk gedaan in Den Haag. Dat was een radicale opleiding, gebaseerd op het inzicht dat bestuurders niet vanzelf weggaan, je moest aan de poten van hun stoel gaan zagen.’

Was opbouwwerk in de jaren '70 een soort oorlog tegen het establishment?

¹ Voor meer info over haar publicaties en werkervaring zie Leida Schuringa's website: <http://www.leidraad.com/curvit.htm>

'Ik ben nooit zo geweest van het conflict, ik zoek naar een ingang tot samenwerking, een weg in wat bewoners willen. Opbouwwerk was toen voornamelijk het werken in regio's waar een soort inspraak moest plaatsvinden. In 1973 werd ik renovatiewerkster, zo heette dat toen, in de wijk Oudwijk in Utrecht. De gemeente had een sloopplan voor het grootste deel van de wijk, met name het stuk ten zuiden van de Burgemeester Reigerstraat.

Eerst ging ik inventariseren wat er aan de hand was. Er was al een wijkcomité, dus ging ik daarmee praten. Er waren acties en vergaderingen geweest, bewoners wilden het plan niet, wilden geen sloop.

De vraag was hoe we dat gingen aanpakken. Met de inspraakambtenaar van de gemeente, waarmee ik samenwerkte, en met het comité besloten we de inspraak niet meer in één hele wijkvergadering te laten plaatsvinden: dan zit de gemeente tegenover de zaal en gaat iedereen schreeuwen, dat werkt niet. We besloten het door middel van straatvergaderingen en straatcontactpersonen doen. De wijk werd opgedeeld in straten en deelstraten met contactpersonen, de vergaderingen waren bij iemand thuis. Daarin ging het over hun straat, wat zij wilden en of ze een idee hadden over wijkvoorzieningen. De straatcontactpersonen kwamen ook af en toe bij elkaar, dat werd een heel nieuw netwerk.

De inspraakambtenaar was ook vaak bij de straatvergaderingen. Ik maakte meestal de verslagen en iemand van het wijkcomité of een straatcontactpersoon leidde de vergaderingen. We schakelden de expertise in van het Landelijk Ombudsteam Stadsvernieuwing en een architectenbureau dacht mee met de bewoners. We hadden ook een goede samenwerking met de gemeentelijke projectleider, we hielden hem steeds op de hoogte, en in het wijkcomité zaten mensen van de PvdA en de SP, dus er werd ook wel politiek gelobbyd.

Uiteindelijk werd het sloopplan een 'gatenplan': er waren plekken waar mensen wel sloop en nieuwbouw wilden, onder andere bij de sociale huurwoningen in de Schelpstraat en de Paarlstraat. Maar de rest van de huizen wilden de bewoners laten renoveren. Vanwege de kwaliteit hoefden de huizen overigens niet worden gesloopt, dat was een idee van de gemeente in het kader van vernieuwing van de stad.

Het wijkcomité heeft het plan gepresenteerd en het is geaccepteerd.

Toen vonden bewoners het te lang duren voordat er gesloopt werd. Ze gingen erg in de actie. Soms wist ik ervan af en deed ik een beetje of ik het niet wist. Er waren acties met vuilnis op straat zetten. En bewoners dreigden de huizen die al leegstonden in brand te steken en kregen het zo voor elkaar dat de burgemeester 's avonds langsging. Het was een heftige groep.

We hadden toen eigenlijk een soort taakverdeling; het wijkcomité en ik waren in gesprek met de gemeente dat het snel moest en de bewoners oefenden druk uit zodat het sneller gebeurde.

Inzet was dat bewoners zeggenschap hadden over hun woonomgeving. Medezeggenschap is niet nieuw. Nu zijn mensen bezig met bewonersinitiatieven, en bewoners die het op een rijtje hebben, die het kunnen verwoorden, spelen daarin een belangrijke rol. Maar bij opbouwwerk gaat het er juist om ook de andere mensen erbij te krijgen. Als opbouwwerker begin je met luisteren, met contact leggen. Je doet behoeftenonderzoek. Je loopt door de wijk, kijkt wat de plekken zijn, digitaal en analoog, waar mensen elkaar ontmoeten. Via de bestaande netwerken kom je al heel veel te weten en zie je wie erbuiten vallen.

Om iedereen erbij te betrekken gingen we uitstapjes doen met moeders en kinderen. De vrouwen kregen een rol in het organiseren van het uitstapje, zo leerden ze praktische dingen en hoe mensen bij elkaar te brengen. We hebben in die tijd ook een buurthuis opgezet, waarin een dépendance van de bibliotheek kwam, maatschappelijk werk, een gezondheidswinkel en een crèche. En om iedereen te bereiken hadden we ook die straatvergaderingen.

De straatcontactpersonen brachten het wijkkrantje rond, daarbij belden ze altijd aan en maakten een praatje: zo wisten ze heel veel van wat er speelde in de straat, en van daaruit werden mensen soms doorverwezen naar het maatschappelijk werk. Ook overlegden ze met elkaar over wat ze lastig vonden. Het was een heel mooi netwerk.

Dat moet allemaal professioneel worden aangestuurd, dat krijg je als vrijwilliger niet voor elkaar, want het is heel intensief. Daarbij komt nog dat bewoners altijd deelbelangen hebben, bijvoorbeeld het opzetten van een tuin, maar een buitenstaander heeft er oog voor wie actief is en wie niet en denkt na over hoe de mensen die niet actief zijn erbij kunnen worden gehaald. Dat wordt vaak vergeten bij burgerinitiatieven.'

Hoe staat het tegenwoordig met het opbouwwerk?

'Er zijn nog wel wat opbouwwerkers. Sociaal makelaars doen opbouwwerk-achtige dingen en er zijn coördinatoren, soms binnen wijkteams, soms niet. En je hebt het schoolopbouwwerk, de Brede School is daar een uitvloeisel van.

Maar er zijn veel voorzieningen weggesneden. Een deel van de mensen kan daarmee uit de voeten; anderen niet, en die mensen worden aan hun lot overgelaten. Je moet inderdaad niet pampieren, maar zelfs met begeleiding leren sommige mensen het niet om zelfredzaam te zijn. Je kunt niet zeggen dat iedereen gelijk is. Bij algemeen beleid moet je kijken of het voor iedereen klopt, of dat er groepen zijn die iets anders nodig hebben.

Het gaat om maatwerk. Voor gezondheidsvoorlichting bijvoorbeeld hadden we tolken, en folders in allerlei talen, het was er allemaal. Nu zegt men: 'Mensen moeten maar Nederlands leren', en het wordt allemaal individueel afgehandeld in wijkteams, terwijl dat veel collectiever kan. Het maatwerk is kwijt, en de expertise opnieuw opbouwen zal veel geld kosten.

Dat geldt ook voor groepen jongeren, het is heel jammer dat een heleboel jongerenwerkers zijn verdwenen. Die konden veel betekenen, in buurthuizen en jongerencentra. Jongerencentra zijn weg, maar die heb je nodig om jongens en meiden erbij te houden.

Er zijn allerlei problemen in buurten die niet integraal worden aangepakt. Bij criminaliteit bijvoorbeeld wordt er meer blauw op straat gevraagd, maar de wijkagent is afgeschaft. Er is mooi beleid en ze zijn bezig met groepen jongens, maar los daarvan staan de gezinnen van die jongens en daar zijn ook veel problemen. Daar is dan onder andere schuldhelpverlening voor, maar er is geen totaal-aanpak.

Dat is het grote verschil tussen opbouwwerk en individueel werk. Als opbouwwerker vraag je aan iemand met een probleem met de kinderen of met financiële problemen: 'Ben jij de enige of hebben meer mensen daar last van?' Als iemand de enige is kun je doorverwijzen naar jeugdzorg of maatschappelijk werk, maar als meer mensen het probleem ervaren gaat het erom die bij elkaar te krijgen en te werken aan een gezamenlijke, meer collectieve oplossing.'

Het zelfbeschikkingsrecht is vanouds een belangrijk principe in het sociaal werk. Is dat ook een thema in het opbouwwerk?

'Ik vond Kamphuis' principes voor het *social work*² die je me toestuurde heel interessant, die heb ik niet gehad in mijn opbouwwerk-opleiding. Het eerste en belangrijkste principe is inderdaad luisteren, waarbij je kunt kijken in welk ontwikkelingsstadium iemand zich bevindt.

² Marie Kamphuis vond dat aan *social casework* een democratische grondhouding ten grondslag moest liggen, met:

1. Eerbied voor het *einmalige*, onherhaalbare in elk mens, zowel voor de mogelijkheden daarvan als voor de grenzen
2. Respect voor de vrijheid van de ander, op grond waarvan hij het recht heeft binnen het raam van de bestaande rechtsorde eigen beslissingen te nemen
3. Bereidheid open te staan voor en rekening te houden met het eigen cultuurpatroon van de client

Het model van *spiral dynamics*³ biedt daarvoor goede handvatten. Daarin worden ontwikkelingsstadia beschreven die zowel voor individuen gelden als voor organisaties en samenlevingen. In elk stadium heb je een ander waardesysteem, een ander perspectief op de wereld. Iemand die bezig is met eigen overleving heeft een heel ander perspectief dan iemand die al verder is en vanuit onderlinge solidariteit denkt.

Als de leefomstandigheden goed zijn komt er in de ontwikkeling steeds iets bij. Wat ik merk is dat als mensen onvoldoende verankerd zijn in het stadium waarin discipline wordt geleerd (tijdens de basisschoolleeftijd, 4-12 jaar) ze lang niet altijd de meest positieve keuzes voor zichzelf maken. In onveilige situaties of bijvoorbeeld door een verslaving zijn ze dan vooral bezig met overleven, of met de behoefte aan geborgenheid, of met machtsuitoefening.

Het is belangrijk om te zien in welk ontwikkelingsstadium iemand zit en daar rekening mee te houden. In het onderwijs bijvoorbeeld wordt vanuit solidariteit, het 'iedereen is gelijk'-principe gedacht, maar je moet eerst kijken waar een kind zit. Eerst moet het discipline aanleren, anders verzuipt het. Jij moet dan de structuur aanbrengen.

Ook hulpverleners denken vanuit het perspectief van solidariteit. Ze worstelen met zelfbeschikking, want ze vinden dat de klant moet beslissen. Maar soms hebben mensen een terugval, hebben ze zorg nodig, iemand die voor hen denkt. Dan moet je als hulpverlener kijken wat de klant concreet nodig heeft en duidelijk aangeven wat je gaat doen als eerste stap, op korte termijn.

Kamphuis' insteek was: als sociaal werker moet je zorgen dat mensen hun eigen leven vorm geven. Als opbouwwerker moet je tegelijkertijd ook kijken wat je kunt en wilt doen. Want als er een criminele groep zit, wat doe je dan? Je bent voor een hele regio, een wijk aangesteld, en je moet onderzoeken wat in dat geheel nodig is.

In het opbouwwerk in Tsjechië, wat ik mee opgezet heb en waar ik nog steeds bij betrokken ben, ondersteunen de meeste opbouwwerkers de Roma, die daar overal buitengesloten worden. Maar ze hebben ook de taak om met de niet-Romabevolking in contact te komen en met gemeenteambtenaren waarmee ze kunnen samenwerken.

Je zit enerzijds op directe ondersteuning van groepen, op wat mensen willen. Je volgt de bewoners en ondersteunt hen in wat voor hen belangrijk is. Maar dat doe je niet blindelings, want je andere hoofdtaak is dat je naar het geheel kijkt. Je neemt het grotere kader mee en deelt dat ook met hen. Voor opbouwwerkers is zelfbeschikking een heel spannend ding, juist omdat je een bredere taak hebt.'

4. Openheid voor de gevaren die elke menselijke betrekking bedreigt en op grond daarvan de bereidheid zichzelf te controleren en disciplineren

Ook formuleerde Kamphuis richtlijnen voor ethisch en methodisch handelen:

1. Luisteren naar de client in plaats van moralistisch raadgeven en normen opleggen
2. Beginnen waar de client is, hem/haar accepteren en respecteren
3. Uitgaan van het zelfbeschikkingsrecht
4. Een relatie leggen
5. Een professioneel zelf inzetten
6. Gestructureerd omgaan met de client en het proces.

Zie verder: <http://socialworkbhu.blogspot.com/2013/12/principles-of-social-casework.html>

³ Meer info over *spiral dynamics*: <http://spiraldynamicintegral.nl/>